

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE

F.Y.J.C. 1ST TERMINAL EXAM

MARKS: 50

SUBJECT: ECONOMICS

DURATION: 2 HRS.

Q.1.) A.) COMPLETE THE CORRELATION 5

- i. Arthshastra : Kautilya :: Wealth of Nation: _____
- ii. Modern Economy: Money :: Barter Economy : _____
- iii. Purchase of Fertilizer: Short Term Loan:: Purchase of Agricultural Equipment: _____
- iv. Quartiles: Four Equal parts :: _____ : Ten Equal parts.
- v. Communication: Economic Infrastructure:: Education: _____

Q.1.) B.) GIVE ECONOMIC TERM 5

- I. Value of commodity expressed in terms of other goods.
- II. Movement that provide self help, democracy & equality.
- III. Loan not exceeding two years.
- IV. Value that divides the series in to four equal parts.
- V. Money Received in cash but not accounted.

Q.2.) A.) IDENTIFY AND EXPLAIN THE FOLLOWING CONCEPTS (ANY 2) 4

- I. Loans Related to agricultural production and are economically justified.
- II. To facilitate research in robotic technology Japan invested Rs. 1000 crores. in India
- III. Karuna's mother saves Rs.1000 every month out of her given salary.

Q.2.) B.) DISTINGUISH BETWEEN (ANY 2) 4

- I. Short term Loan and Medium term Loan
- II. Economic Growth and Economic Development
- III. Paper Money and Plastic Money

Q. 3) ANSWER THE FOLLOWING QUESTIONS (ANY2) 8

- I. Explain the characteristics of Wealth.
- II. Measures taken by the Government for Agricultural development in Maharashtra.
- III. Explain the different types of Money

Q.4) STATE WITH REASONS WHETHER YOU AGREE OR DISAGREE WITH FOLLOWING STATEMENTS (ANY 2) 8

- i. There are no problems in Agricultural sector in India.
- ii. Value in use and value in exchange is the same.
- iii. No good qualities are found in modern money.

Q. 5) STUDY THE FOLLOWING TABLE, FIGURE, PASSAGE AND ANSWER THE QUESTIONS GIVEN BELOW (ANY 2)

8

A.

Income	5	4	9	12	15	6	10
No. of Persons	8	6	12	8	6	9	10

- i. Solve the above Find Q1 from the above Table/data
- ii. Solve the above Find Q3 from the above Table/data

OR

B. Read the passage carefully and answer the following

Ganesh traveled to the mall by bus. He gave the conductor Rs. 10 coin for the ticket. He purchased many commodities from the mall. At the billing counter, he gave his credit card for payment but the billing clerk informed him that only debit cards were accepted, since Ganesh has forgot his debit card at home, he offered to make payment by cash.

- A) Identify the types of money used in the information
- B) Explain any two types of them

OR

C.

YEAR	LABOUR FORCE	EMPLOYED	UNEMPLOYED	UNEMPLOYMENT RATE IN %
1993-1994	381.94	374.45	7.94	2.0
1999-2000	406.85	397.88	8.97	2.2
2004-2005	468.73	457.56		2.4
2009-2010		462.49	9.83	2.1
2011-2012	483.75	472.91	10.54	2.2

- I. Identify the year in which the unemployment rate in percentage had remained the same.
- II. Write the year in which the unemployed is the highest and the Lowest
- III. On the basis of given data compute/calculate the labour force for the year 2009-10.
- IV. Calculate the unemployed during the year 2004-05

Q.6) ANSWER IN DETAIL (ANY 1)

8

- I. Explain the significance of Rural Development in India
- II. Explain the Difficulties of Barter Exchange system.

***** FINISH *****

Q.1. (A). choose the correct alternative and rewrite the statement.

(6 Marks)

1. The bodies (mummies) of dead royalties in Egypt were wrapped in _____coloured cloth.
(a) white (b) black (c) red (d) blue
2. A potter is mentioned as an artisan in the _____ for the first time.
(a) Rigveda (b) Yajurveda (c) Samaveda (d) Atharvveda
3. Permanent villages of farmers were first established in Maharashtra by people.
(a) Savalda (b) Malwa (c) Harappa (d) Kayatha
4. Lothal is known for its ancient _____
(a) agriculture (b) dock (c) textiles (d) tools
5. _____ in the Shirur taluka of Pune district, is an important site of the village of Chalocolithic farmers in Maharashtra.
(a) Saradwadi (b) Ranjangaon (c) Pabal (d) Inamgaon
6. The god who protected the animals was known as . _____
(a) Indra (b) Pushan (c) Ashwin (d) Varun

Q.1. (B). Find the incorrect pair from the group "B" and write the correct one.

(3 Marks)

I. Group 'A'

Group 'B'

(1) Praachya

of the east

(2) Praatichya

of the west

(3) Udichya

of the north

(4) Aparanta

the region to the north of Vin dhya ranges

II. Group 'A'

Group 'B'

(1) Nishka

Gold ornament

(2) Barley

Main crop of the Vedic people

(3) Krishtya

The apparatus of drawing water from the well

(4) Navya

river transport

III. Group 'A'

Group 'B'

(1) Savalda Culture

Daimabad

(2) Malwa Culture

Navadatoli

(3) Ahar Culture

Sonpur

(4) Jorwe Culture

Inamgaon

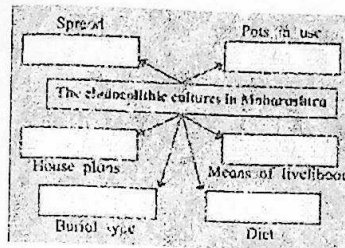
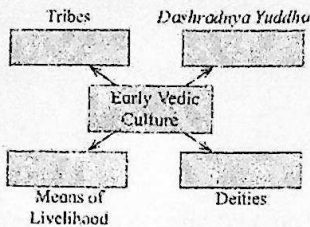
C) write the names of historical places/ person/events.

(3Marks)

1. A battle fought among the ten tribal chiefs –
2. Cultivable land prepared by ploughing –
3. A branch of linguistics –

Q.2. Complete the concept map.

(4marks)

Q.3. Short notes . (Any 2)

(8 marks)

- (1) Banas Culture
- (2) Malwa Culture
- (3) 'Holocene' epoch

Q.4. State your opinion. (Any 2)

(8marks)

1. It seems that the Harappan people had gone as far as Bihar.
2. The Rigvedic people subsisted on agriculture.
3. The Harappan cities seem to have a well-organised administrative system.

Q.5. Explain the following statements with reasons. (Any 2)

(8marks)

1. People of 'Malwa' culture were the first farmers of Maharashtra.
2. Lapis lazuli had a very important place in the Harappan trade.
3. The camps of Mesolithic people developed into the first settled villages of neolithic people in Mesopotamia.

Q.6. Answer the following questions in detail. (Any 1)

(10marks)

1. Write about the characteristics of Harappan cities with the help of given Points.
(a) Town planning (b) Social organisation (c) Administration (d) Economy.
2. Write about the chalcolithic cultures in Gujarat with the help of the given points. (a) Period (b) Means of livelihood (c) Geographical spread (d) Evidence of cultural contact with other people

Std-XI

1st Terminal Exam

Subject- LOGIC

NOTE - 1) All the questions are compulsory

2) Figures to the right indicate full marks

Time-2. hr

Marks-50

Q1)A) Fill in the blanks with suitable words from the given brackets-

(4)

1) An implicative proposition is false when its _____ is true and _____ is false. (Consequent/Antecedent)

2) _____ means pattern or structure of the argument. (content/form)

3) By denying contradiction we can get a _____. (tautology/contingency)

4) _____ is regarded as the father of logic. (Aristotle/De Morgan)

Q1)B) State whether the following statements are true or false-

(4)

1) Argument is either true or false.

2) Every sentence asserts a proposition.

3) The truth table method is mechanical.

4) A proposition does not have physical existence.

Q1)C) Give logical term for the following-

(3)

1) A proposition is that is stated in support of the conclusion in a argument.

2) An argument that claims to provide sufficient evidence for its conclusion.

3) An argument in which premises provide some evidence for the conclusion.

Q1)D) Match of the following-

(3)

1) Contingency

2) Aristotle

3) Inductive

a) Greek logician

b) Some evidence

c) Sometimes true sometimes false

Q2)A) Recognize whether the following arguments are deductive or inductive Any 3 (6)

1) Either it is a bank holiday or the bank is open. It is not a bank holiday. Therefore the bank is open.

2) There are no good players in our college team. So the team will not win the match.

3) My aunty is a doctor, so she is a female doctor.

4) Nikita is not happy with her job, so I am sure she will leave the job.

Q2)B) Identify and symbolize the following proposition using symbols given in the

bracket- (any three)

(6)

1) He is creative and hardworking. (C, H)

2) Either cat fur or dog fur was found on the scene of crime. (C, D)

3) Purpanpoli is delicious, but is not good for diabetic patient. (P, D)

4) When we use symbols, the expression becomes much more shorter.

Q3)A) Construct truth table for the following statements and state whether they are

tautolog, contradiction or contingency. (any two)-

(6)

1) $p \cdot \sim p$

2) $(p \supset \sim p) \cdot (\sim p \supset q)$

3) $P \vee (r \cdot p)$

Q3)B) Construct truth table for the following arguments and state whether they are

valid or invalid- (any two)

(6)

1) $\sim M \supset N$

2) $J \vee K$

$\sim N$

$\sim J$

$M \cdot N$

$J \cdot \sim K$

$$3) \sim Q \equiv S$$

$$P \equiv S$$

$$\therefore Q \vee \sim P$$

Q4)A) Give reasons for- (any two)

(6)

1) " \sim " is monadic operator.

2) Deductive arguments cannot expand our knowledge of the world.

3) By denying contradiction we get tautology.

Q4)B) Answer the following- (any one)

(6)

1) What is decision procedure? What are the conditions of an effective decision procedure?

2) When a conjunctive proposition is true or false?

NOTE - 1) All the questions are compulsory

2) Figures to the right indicate full marks

Time-2hr

Marks-50

Q1 A. Fill in the blanks choosing the correct alternatives- (5)

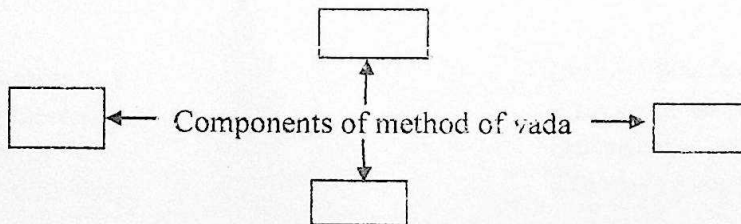
- 1) The vedic philosophy has greatly influenced the _____ philosophical theory (Indian, Western, American)
- 2) _____ is an Nastika Darshan (Nyaya, Charvaka, Jain)
- 3) _____ is the branch of philosophy that deals with nature and theories of beauty. (aesthetic, ethic, logic)
- 4) That which has a true/real existence is called _____ (asat, bhasa, sat)
- 5) According to _____ water is the cause of the universe. (Thales, Anaximenes, Pythagoras)

B) Find the odd words/pair out- (4)

- 1) static-dynamic, permanent-impermanent, knowledge-information, real-unreal
- 2) Monism, Vedanta, Spinoza, Hegel, Leibniz
- 3) creation, substance, dissolution, permanence
- 4) Vedant darshan, Hegel, Berkeley, Locke

C) Complete the concept map table/table flow chart- (4)

1)

Q2) Answer the following in 20-25 words- (10)

- 1) What is nastik darshana? Explain with an example.
- 2) What is dialectical method?
- 3) What is philosophy

4) What is social science?

5) What is testimony?

Q3)A) Distinguish between-

(6)

1) Knowledge and Information

2) Idealism and Monism

Q3)B) State with reason whether the following statements are True or false -

(6)

1) Knowledge and skill isn't important for good life.

2) Indiana darshana have overlooked the problem of sorrow.

3) Charvaka darshana believes in the authority of Veda.

Q4) Write a short note- (any one)

(5)

1) Metaphysics

2) Dialectical method

Q5) Answer any one in 150-200 words

(10)

1) Discuss the sources of knowledge in details. (Inference)

2) Without sense-experience knowledge is not possible.

TERMINAL EXAM 2024-25

STD: - FYJC

SUB: - SOCIOLOGY

TIME: - 2 HRS

MARKS: - 50

Q1) A Fill in the blanks and rewrite the sentences: -

(04)

1. Society involves both _____ and differences.
2. _____ defined Sociology as "the science of social order and progress".
(Comte, Durkheim, Marx)
3. The opposite or formal education is _____ education.
(Non-formal, Informal, Correspondence)
4. _____ status is assigned to a person by society.
(Achieved, Ascribed, Acquired)

B) Correct the incorrect pair and rewrite it: -

(04)

1. a) Family	Primary group
b) Caste	Involuntary group
c) Work place	Secondary group
d) Neighbourhood	Voluntary group
2. a) Marriage of 1man 1women	Monogamy
b) Marriage of 1woman more than 1 man	Polygyny
c) Man marries below his group	Hypergamy
d) Man marries above his group	Hypogamy
3. a) G.S.Ghurye	Russian
b) Karl Marx	German
c) Aguste Comte	French
d) Emile Durkheim	French
4. a) Community	Definite locality
b) Society	Interdependence
c) Status	Behaviour
d) Group	2 or more people

C) Identify the appropriate term and rewrite the sentences: -

(04)

Family, M.N.Srinivas, Status, Community, G.S.Ghurye, Marriage

1. A social group with some degree of 'we feeling' and living in given area.
2. The most important primary unit of human society.
3. the rank or position of a person in the society.
4. The Indian sociologist who coined the term 'westernization'.

D) Correct the underlined word and rewrite the sentences: - (04)

1. Role conflict is a feeling of difficulty or stress in fulfilling the demands of one's role obligation.
2. Achieved status is based on birth.
3. Informal education is provided in school.
4. The book 'Le Suicide' is written by Karl Marx.

Q2) Write short notes: - (Any 1) (04)

1. Scope of sociology.
2. Types of family.
3. Forms of marriage.

Q3) Differentiate between: - (Any 2) (08)

1. Formal and Informal education.
2. Primary group and secondary group.
3. Ascribed status and achieved status.
4. Patriarchal and matriarchal family

Q4) Explain the concept with suitable examples: - (Any 1) (04)

1. Social role.
2. Community.

Q5) State whether True or False with Reason: - (Any1) (04)

1. A social group consists of two or more people.
2. Society never changes.

Q6) Give your personal response: - (Any 1) (04)

1. Do you think that role conflict is unavoidable in social life?
2. Is Marriage as an institution becoming weak?

Q7) Answer in detail Any 1 (Approx. 150 words) (10)

1. Explain how the role of family has changed in the present times. Give examples to support your answer.
2. Describe any 2 primary group of which you are a member and explain its characteristics.

FIRST TERMINAL EXAM (2024)

SUBJECT: ENGLISH

STD: FYJC

MARKS: 50

TIME: 2 Hours

Q.1 A) Read the extract given and complete the Activities (12 Marks)

It was April 2004. I stood in the middle of the lush green field of moong (green gram) and looked around me. It was just before sunrise and the sky was turning a bright orange. The ground was damp and the leaves were shining with dew. My bare feet were muddy as I walked around gingerly, inspecting the plants.

Around me were rows of chikoo trees and below a dense foliage of moong. At that point, I could not have asked for anything more. The moong plants, not more than two feet tall, had green pods hanging out. The pods were not yet ripe and there was a light fuzz growing on them. There was still some time before the harvest. I felt exhilarated.

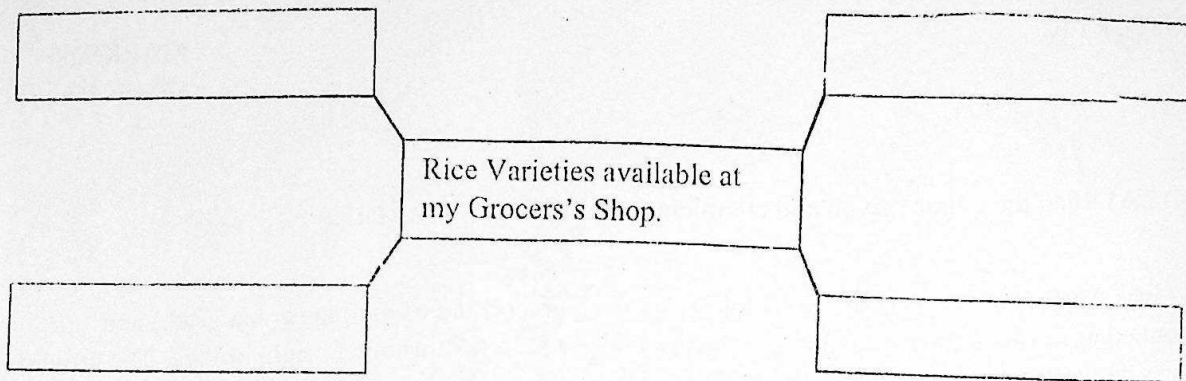
I stood watching the sun rise above the towering trees across the fence and slowly made my way back to the house, a white structure in the middle of this greenery. I could not believe that I was the owner of this land and that I was looking at my first crop as a farmer. After I had paid the advance money for the land, I thought I would have some time to get familiar with farming. But Moru Dada, the broker who got us the land, had other ideas. He was keen that we plant moong at once. I was not prepared for this. I was still reading books and trying to figure out what we could sow and how we should go about it. Moru Dada was quite firm. He said the season was right for sowing moong and the best seeds were available in Surat in the adjacent state of Gujarat.

I made a quick trip to Surat and bought around 10 kilograms of moong. Moru Dada rented his tractor to plough the land and quickly planted moong all over the place.

A few days later, we were overjoyed to see tiny green leaves. I had never seen moong growing before and was thrilled at the sight. It was the same thrill I had felt as a young boy when I saw the first of the hibiscus I had planted bloom at the Railway Quarters in Vile Parle in Mumbai. I was grateful to have taken Moru's advice.

1. Complete the given Web diagrams

(02 Marks)

2. Supply Information from the Passage: (02 Marks)

- i. I stood in the middle of the lush green field of _____ and _____
- ii. Around me were rows of _____ and below a dense _____

3. "I was grateful to have taken Moru's advise". Explain. (02 Marks)

4. Name two reasons for destruction of foliage in India today. (02 Marks)

5. Do as directed: (02 Marks)

- i. I was trying to figure out how we should go about it. (Replace the Modal Auxiliary with another showing obligation)
- ii. The author thought that he would have some time for 'farming' (rewrite using the Infinitive of the underlined gerund)

6. Match Columns: (02 Marks)

Words (A)

1. Foliage
2. Gingerly
3. Lush
4. Damp

Synonyms (B)

- (a) Careful
- (b) Moist
- (c) Leaves of a Tree
- (e) Thick

Q.I B) Grammar: Do as Directed: (04 Marks)

1. One of the boy were present at the spot. (Spot the Error/s in the above sentence and Rewrite Correctly.)
2. My aim was to acquaint Indian children with their heritage (Rewrite beginning 'It.....').
3. As I entered the Post office, the Post Master presented me with a Telegram (Begin the sentence with 'No sooner.....')
4. Use the Correct Articles and Rewrite the sentence:

COVID19 is one of _____ most hazardous diseases witnessed by _____ world.

Q.II A) Read this Extract and complete the Activities (10 Marks)

There is another sky,
 Ever serene and fair,
 And there is another sunshine,
 Though it be darkness there;
 Never mind faded forests, Austin,
 Never mind silent fields –
 Here is a little forest,
 Whose leaf is ever green:
 Here is a brighter garden,
 Where not a frost has been;
 In its unfading flowers
 I hear the bright bee hum:
 Prithvi, my brother,
 Into my garden come!

Q.III A) Writing skills: (12 Marks)

You have planned a family trip to north India. You need leave for eight days. Write an 'email' in a Proper format with all the supporting details you wish to include to convince the authorities and get your leave approved. (100-150 words). (04 Marks)

Q.III B) Write 8-10 Questions to 'Interview' a Boy/Girl who has Topped in your College Exams. Use the Table and points to support your Answers: (04 Marks)

Name of the interviewee
Field/Activity/Fame
Date/Venue/Time
Duration of Interview

Points: (1) Emotions (2) Deed (3) Reactions (4) Support (5) Award (6) Motivation (7) Future (8) Message

Q.III C) Expand the idea inherent in the following (04 Marks)

Proverbs/idioms; in about 100 words using the Points given with them: Attempt any "One"

i. "Slow and steady wins the Race"

- Results of over-confidence
- Haste makes waste
- Need for Perseverance

ii. "Health is Wealth"

- Eat nutritious food
- Healthy Mind
- Exercise
- Health – most Precious Asset.

Q.IV A) Drama: Literary Genre (08 Marks)

Fill in the Blanks: by choosing the Correction Alternatives

i) The Natya Shastra was written by _____

ii) _____ is the main idea or Point of Play.

iii) In Monologue _____ Number of actors speak.

iv) _____ has beginning, middle and an end. (Three, Plot, Theme, Four, one, Patanjali, Bharat Muni, Kalidasa)

Q.IV B) Answer in about 50 words to the Questions that follow: (Attempt any Two:) (04 Marks)

- i) Give the Character sketch of The Sergeant in the "The Rising of the Moon."
- ii) Write about the Persuasive approach of the Man in "The Rising of the Moon."

< OR >

- ii) 'The Sergeant supports the man by misguiding his comrades.' Comment on this.

--- The End ---

5/12/24

Terminal exam -2024

FYJC A/S/C.
Subject-English.

Marks-50
Time-2 hrs

Q1A) Read the following extract and complete the activities given below. 12Marks

The tales of kasbai made us more determined to get it. we decided that if we did manage to get some seed this would be a great rice to grow I thought the government may know something about it. A visit to the agricultural officer was enlightening. He had not even heard of the rice variety. He said the villagers were taking me for a ride and there was no rice by this name. He rattled off the names of a number of latest hybrid and even offered to give me some of them free of cost for a trial. cursing myself for wasting time with him I moved on to the next destination.

This time it was the adivasi maha mandal at the kasa which buys the rice from the adivasi villages on behalf of the government kasbai did not figure in their files. A good indication why people did not grow it anymore. the market itself did not recognise the rice, so if you grow it you would not be able to sell it. However the officer in charge here had more knowledge of rice and did remember kasbai being sold to him a few years ago.

A1) state whether the following statements are true or false.

- (1) A visit to the agricultural officer was enlightening.
- (2) They visited the adivasi maha mandal at kasa for kasbai.
- (3) The officer in charge had no knowledge about kasbai.
- (4) kasbai did not figure in their file.

A2) mention the difficulties that the author faced in tracing kasbai.

A3) Mention the ways in which the officer in charge cooperated with the author.

A4) Are you interested to settle in a village like the author and become a farmer?

A5) Language study:

1) The market itself did not recognize the rice (add a question tag)

2) I moved on to the next destination. (identify the tense)

A6) vocabulary:

Give antonyms of the following words: 1) cursing 2) hybrid 3) recognize 4) sold

(B) Grammar (Do as directed). 4 marks

1) she was the most beautiful person in the world (Rewrite in the positive degree)

2) The novel I had thrown was chosen by the book society.

(Rewrite the sentence beginning with 'The book society ----')

3) He is my friend but I do not like him. (rewrite using 'though')

4) I entered the room for search my medical reports. (spot the errors in the given sentence)

Q2A) Read the following extract and complete the ~~activity~~ activities given below: 10 marks

Sitting in a porchway cool, sunlight I see, dying fast

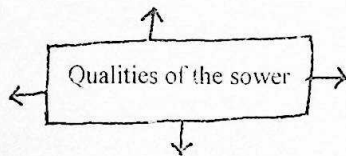
Twilight hastens on to rule. Working hours have well-nigh past,

Shadows run across the lands, but a shower lingers still,

Old in rags, he patient stands. Looking on I feel a thrill,

Black and high his silhouette. Dominates the furrows deep

A1).

A2) analyse the given line: " Twilight hastens on to rule"

A3) Hard work has its own reward, justify your answer.

A4) pick out the examples of alliteration from the extract.

A5) complete the given poetic lines using your imagination

Life without a-----

Is like a tree ----

(B) read the given extract and write an appreciation of the poem using the following points. 4 marks

1) About the poet, poem and title. 2) theme 3) poetic devices 4) special features

5) values/message 6) your opinion about the poem

There is another sky, even serene and fair,
And there is another sunshine, though it be darkness there,
Never mind faded forest, Austin, Never mind silent field,
Here is a little forest, whose leaf is evergreen
Here is a brighter garden. Where not a frost had been

Q3) writing skills. 12 marks

a) Expand the following in about 100/150 words (attempt anyone)

1) one should eat to live, not live to eat.

2) Travel broadens the mind

B) E-mail

Your flight ticket to Goa was cancelled due to bad weather. Write an e-mail in about 100 words to the airline asking for a refund.

C) Interview questions: write 8 to 10 questions to interview a doctor. Use the given table and points

Name of the interviewee _____

Field/activity/fame _____

Date/venue/time _____

Duration of interview _____

Points: 1) childhood 2) education 3) training 4) difficulties 5) support 6) inspiration

7) Dreams 8) message

Q4(1) Drama : as a genre 4 marks

A) state whether the following statements are true or false

1) Drama is a medium of expression

2) A story is written in the narrative form.

3) A theme is the central idea around which a plot revolves

4) A one - act play is a shortened play.

B) Match the columns A and B:

A.

B

1)Mahabhasya Looking back in anger

2)Natyashastra. Patanjali

3)T.S Eliot. Bharat muni

4)Osborne. Greek comedy

4(2)answer the following questions in about 50 words each. 4 marks

A)write a character sketch of the sergeant in the play "The rising of the moon"

B) describe the setting of "The rising of the moon"

The end

सूचना : (1) सूचना के अनुसार गद्य, पद्य, पुरुक पठन भाषा अध्ययन (व्याकरण) की आकलनकृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।

(2) सभी आकृतियों के लिए पेन का प्रयोग कीजिए।

(3) उपयोजित (रचना) विभाग में पूछे ग प्रश्नों के उत्तर के लिए आकृतियों आवश्यकता नहीं है।

(4) शुद्ध, स्पष्ट एवं सुवाच्य लेखन अपेक्षित है।

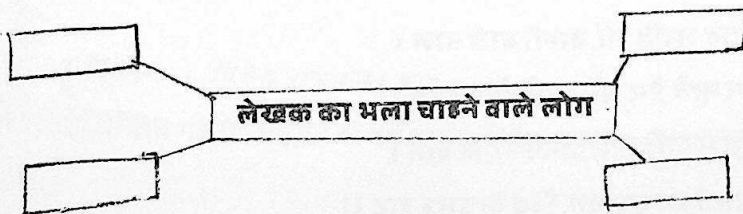
[गद्य विभाग - अंक 12]

प्रश्न : 1) (अ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियां कीजिए :

इधर मैं कई दिनों से बड़ा परेशान चल रहा हूँ। सब घेरा भला करना चाहते हैं। अखबार पढ़ने बैठता हूँ तो समाचार पढ़ने से पहले ढेर सारे कागज साथ में आ जाते हैं। कोई कहता है आपके द्वार पर आकर बैठे हैं। सभी तरह के इलाज के लिए क्लीनिक खोल दिया है। आप मोटे हैं तो पतला कर देंगे। पागल हैं तो ठीक कर देंगे। क्लीनिक से हर स्लिमिंग सेंटरवाला कह रहा है, 'बस! आप आ जाएँ, बाकी सब हम पर छोड़ दें। हलवाई की दुकानवाला कह रहा है, 'ऐसी मिठाई आपने कभी न खाई होगी। मीठा खाएँ पर मीठे का असर न हो, ऐसी चीनी का इस्तेमाल करते हैं वे।

क्रेडिट कार्डवाला फ्री डेबिट कार्ड दे रहा है। पैसे खर्च करने या नकद खर्च की कोई जरूरत पहले नहीं है। आप बेवजह पैसे के पीछे दौड़ रहे हैं। हम सामान आपके घर लाना चाहते हैं, आप बस माल खरीदें। गाड़ीवाला नई गाड़ी के कागज दिए जा रहा है। साथ में लोन देने वाला बैंक के कागज भी दिए जा रहा है। अखबार के साथ पैपलेट इतने ज्यादा हैं कि उन्हें पढ़ने बैठ जाओ तो अखबार पढ़ने के लिए वक्त ही नहीं बचेगा।

(1) संजाल पूर्ण कीजिए: (2 अंक)

(2) (1) गद्यांश में इन शब्दों के लिए प्रयुक्त अंग्रेजी शब्द: (1 अंक)

(1) मुक्त

(2) पतला होना

(2) विलोम शब्द लिखिए: (1 अंक)

(1) भला

(2) मोटा

(3) 'विज्ञापन हमारे जीवन को प्रभावित करते हैं' स्पष्ट कीजिए। (2 अंक)

(आ) निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लगभग 80 से 100 शब्दों में लिखिए। (कोई दो)

(6 अंक)

(1) 'उषा की दीपावली' लघु कथा द्वारा प्राप्त संदेश लिखिए।

(2) 'मेरा भला करने वालों से बचाए' पाठ के आधार पर ग्राहकों की वर्तमान स्थिति का चित्रण कीजिए।

(3) 'कलम का सिपाही' पाठ के आधार पर ग्रामीण और शहरी जीवन की समस्याओं को रेखांकित कीजिए।

[पद्य विभाग अंक 12]

कृति 2 (अ) निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए।

माखण मन पाहण भया, माया रस पीया ।

पाहण मन माखण भया, राम रस लीया ॥

जहाँ राम तहँ मैं नहीं, मैं तहँ नहीं राम ।

दादू महल बारीक है, दूँ कुँ नहीं ठाम ॥

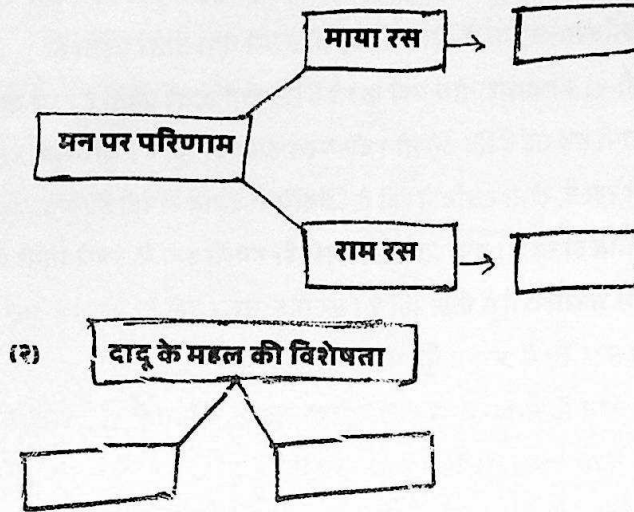
दादू गावँ सुरति साँ, बाणी बाजै ताल ।

यहू मन नाचै प्रेम साँ, आगँ दीनदयाल ॥

जे पहुँचे ते कहि गये, तिनकी एकै बात ।

सबै साधौँ का एकमत, बिच के बारह बाट ॥

(1) (1) चौखट में उत्तर लिखिए: (2 अंक)

(2) कारण लिखिए: (2 अंक)

(1) अहंकार का त्याग करना अनिवार्य है ---

(2) प्रभु स्मरण के सिवा अन्य मार्ग दुर्गम है ---

(3) प्रस्तुत गद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लिखिए: (2 अंक)

(आ) निम्नलिखित मुद्दों के आधार पर 'बाल लीला' कविता का रसास्वादन कीजिए।

(6 अंक)

(1) रचनाकार का नाम:

(2) पसंद की पंक्तियाँ:

(3) पसंद आने का कारण:

(4) कविता की केंद्रीय कल्पना:

[विभाग-3, विशेष अध्ययन (अंक 6)]

कृति-3, (अ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए।

प्रश्न-१ : मैडम ! हमें क्यों बदनाम किया जा रहा है? यह जहर हमने फैलाया है क्या? पेट्रोल, डीजल यूज ना करो, कोयला यूज ना करो तो गाड़ियाँ, ट्रेनें, कारखाने कैसे चलेंगे? और थोड़ी बहुत कार्बन डाइऑक्साइड हवा में मिल भी गई तो इससे क्या अंतर पड़ता है?

आदमी-२ : ज्यादातर लोग यही कहते हैं कि क्या अंतर पड़ता है? पर कार्बन डाइऑक्साइड की मात्रा इतनी बढ़ गई है कि ओजोन की परत खत्म हो रही है। धीरे-धीरे उसमें छेद हो रहा है। मौसम बदल रहा है, खेती बर्बाद हो रही है, जिंदगियाँ बर्बाद हो रही हैं। क्या वह असर नहीं है? पशु-पक्षी गायब हो रहे हैं। क्या यह असर नहीं है? हमारी हवा में, हमारे पानी में, हमारी जमीन में, हमारे शरीर में जहरीली गैसें फैल रही हैं। क्या यह असर नहीं है? यह सब कुछ जानते हुए भी हम शतुरमूर्ख की तरह रेत में अपना मुँह गड़ाए हुए हैं।

प्रश्न-२: खेत में अगर दवा न डालें, यूरिया न डालें, कीटनाशक न डालें, तो अच्छी फसल कैसे होगी? अपने बीबी-बच्चों का पेट भी तो पालना है।

उत्तर: कीजिए, पर इससे आपकी जमीन बंजर हो जाएगी। वहाँ कुछ नहीं उगोगा। यूरिया डालने की वजह से सब्जियों में कैमिकल आ रहा है, लोग बीमार पड़ रहे हैं।

(१) प्रवाह तालिका पूर्ण कीजिए: (२ अंक)

कार्बन डाइऑक्साइड हवा में मिलने के दुष्परिणाम

↓

①

②

③

④

(२) कारण लिखिए: (२ अंक)

(१) लोग बीमार पड़ रहे हैं क्योंकि.....

(२) जमीन बंजर हो रही है क्योंकि.....

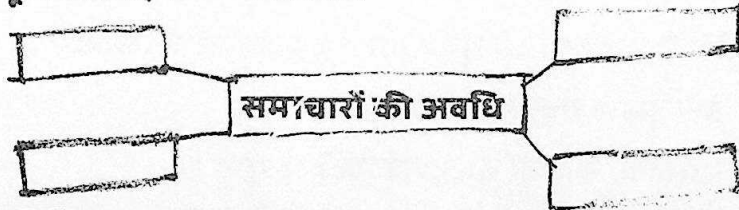
(३) पर्यावरण की रक्षा हेतु उपाय सुझाइए। (२ अंक)

[विभाग - 4 , व्यवहारिक हिंदी एवं पारिभाषिक शब्दावली (अंक 10)]

कृति - 4) (अ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए ।

आज समाचार का स्वरूप और प्रकार बहुत विस्तृत हो चुका है । राजनीतिक, संसद, विकासात्मक, खेल, व्यापार, रोजगार, विज्ञान, बजट, चुनाव, कृषि, स्वास्थ्य, लोकरुचि से संबंधित समाचार । समाचारों की अवधि भी आज अलग-अलग हैं । मुख्य समाचार दो मिनट, पाँच मिनट, दस मिनट और पंद्रह मिनट के बुलेटिन । इनके अलावा परिचर्चा आदि भी समाचार के ही अंग हैं । समाचार के कुछ महत्त्वपूर्ण पक्ष हैं जिन पर ध्यान देना बहुत जरूरी है - समाचार की भाषा सरल और सहज हो । समाचार के वाक्य छोटे-छोटे हों । प्रदेश और क्षेत्र की भाषा की गरिमा के अनुकूल वाक्य हों । समाचार में ऐसी बात न हो जिसमें किसी धर्म, जाति, वर्ग की भावना को चोट पहुँचे । किसी भी चैनल पर समाचार की प्रस्तुति राष्ट्रहित, एकता और अखंडता को ध्यान में रखकर होनी चाहिए । इस क्षेत्र में रोजगार की बहुत सारी संभावनाएँ हैं । प्रोड्यूसर और समाचार संपादक के लिए यू.पी.एस.सी. परीक्षाएँ देनी होती हैं । कैमरामैन, वीडियो संपादक, ग्राफिक आर्टिस्ट मान्यताप्राप्त संस्थाओं से डिग्री/डिप्लोमा लेकर इस परीक्षा में भाग ले सकते हैं । इसी तरह इंजीनियरिंग विभाग में डिग्री/डिप्लोमा लेकर संबंधित परीक्षाओं में सफल होकर रोजगार प्राप्त कर सकते हैं । संवाददाता और समाचार वाचक भी स्वर परीक्षा, साक्षात्कार आदि द्वारा निपुण हो सकते हैं । दूरदर्शन में जितना महत्त्व पदों पर आने वाले लोगों का है, उससे तनिक भी कम महत्त्व पदों के पीछे काम करने वालों का नहीं है । इस क्षेत्र में अपनी योग्यता, क्षमता और प्रतिभा के अनुरूप रोजगार प्राप्त हो सकता है ।

(1) संजाल पूर्ण कीजिए । (2 अंक)

(2) वाक्य पूर्ण कीजिए (2 अंक)

(1) समाचारों की भाषा.....

(2) समाचारों की प्रस्तुति.....

(2 अंक)

(3) समाचार के क्षेत्र में रोजगार की संभावनाएं इस विषय पर अपने विचार लिखिए।

[आ] निम्नलिखित शब्दों के लिए हिंदी पारिभाषिक शब्द लिखिए। (सिर्फ चार)

(4 अंक)

(1) Affidavit	(4) Cashier
(2) Foreign Exchange	(5) Show Cause
(3) Divident	(6) Validity
(4) Management	(7) Judicial Power

[विभाग-5, व्याकरण (अंक 10)]

कृति - 5] (अ) निम्नलिखित वाक्यों का कोष्ठक में दिए गए सूचना के अनुसार काल परिवर्तन कीजिए। (कोई तीन) (3 अंक)

- (1) आदमी यह देखकर डर गया। (पूर्ण वर्तमान काल में बदललिए)
- (2) हम स्वयं ही आपके पास आ रहे थे। (सामान्य भविष्य काल में बदललिए)
- (3) उन लोगों को अपनी ही मेहनत से धन कमाना पड़ता है। (अपूर्ण भूतकाल में बदललिए)
- (4) साहित्यकार अपने सामूहिक वातावरण से प्रभावित हो रहा है। (सामान्य भूतकाल में बदललिए)

(आ) निम्नलिखित मुहावरों का अर्थ लिखकर वाक्य में प्रयोग कीजिए। (कोई चार) (4 अंक)

(1) आंच न आने देना	(2) आईने में मुंह देखना
(3) एक आंख से देखना	(4) गले का हर होना
(5) चिकना घड़ा होना	(6) सफेद झूठ बोलना

(इ) निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके वाक्य फिर से लिखिए। (कोई तीन) (3 अंक)

- (1) उसे तुम्हारे शक्ती पर विश्वास हो गया।
- (2) मल्लिका ने देखी ली आंखें फटी रह गया।
- (3) बाबु साहब ईश्वर के लिए मुझ पे दया कीजिए।
- (4) कुछ अपना सुरक्षा की तैयारि कर सकते हैं।

कृतिपत्रिका के लिए सूचनाएँ :

1. सूचना के अनुसार गद्य, पद्य, विशेष अध्ययन तथा व्यावहारिक हिंदी की कृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।
2. सभी आकृतियों के लिए पेन का ही उपयोग कीजिए।
3. सभी आकृतियों में उत्तर पेन से ही लिखना आवश्यक है।
4. व्याकरण विभाग में पूछी गई कृतियों के उत्तरों के लिए आकृतियों की आवश्यकता नहीं है।

गद्य विभाग- १२ अंक

प्रश्न १. अ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए:

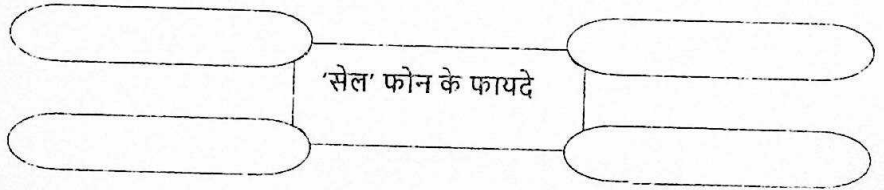
(६)

'सेल' फोन से हम हीनता की ग्रंथि से मुक्त हुए हैं। सभी को साथी मिल गया है। एक-दूसरे से मिलकर बात कम करें, फोन पर ज्यादा करें। फोन पर आम बात भी खास लगती है। उसमें करेंट दौड़ जाता है। घर से ठीक-ठीक निकला आदमी ऑफिस पहुँचकर अपने पहुँचने की खबर दे रहा है। सब एकाएक एक-दूसरे के करीब हो गए हैं। मेरे हाथ में भी मोबाइल आ गया, उस मोबाइल से मुझे भी प्यार हो गया लेकिन कब से राह देख रहा हूँ मुफ्त में मिले सिम कार्ड से मोबाइल पर घंटी क्यों नहीं बजती।

याद रखें, घोषित तौर पर अपना नुकसान करने वालों से फिर आप बच सकते हैं। कुछ अपनी सुरक्षा की तैयारी कर सकते हैं पर इन फायदा करने वालों से बचने की ज्यादा जरूरत है। यह हर हालत में आपका 'फायदा' करके ही मानेंगे। मैंने कई बार इन भला करने वालों को समझाया है कि क्यों मेरे पीछे पड़े हो। मुझे अपना भला नहीं करवाना है। ऐसे ही ठीक हूँ। भला करने वाला मेरी! निष्क्रियता को नजरअदाज करते हुए मेरे फायदे के नुस्खे समझा रहा है "यह ले लो, दो फ्री! वो ले लो, ये फ्री!"

१. संज्ञाएँ पूर्ण कीजिए :

(२)

२. लिखिए :

(२)

अ) गद्यांश में प्रयुक्त दो शब्द चुनकर लिखिए :

१)

२)

आ) गद्यांश से विलोम शब्द ढूँढ़कर लिखिए :

१) फायदा X

२) सक्रियता X

३. 'फोन' से होनेवाले फायदे और नुकसानों की चर्चा कीजिए ?

(२)

आ) निम्नलिखित किन्हीं दो लघूत्तरी प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

(६)

- १) 'मेरा भला करने वालों से बचाएं' पाठ के आधार पर मुफ्त में मिलनेवाले चीजों के प्रति लोगों की मानसिकता को स्पष्ट कीजिए?
- २) 'उषा की दीपावली' लघुकथा द्वारा प्राप्त संदेश लिखिए ?
- ३) रूपक के आधार पर मुंशी प्रेमचंद जी की साहित्यिक विशेषताएँ लिखिए ?

पद्य विभाग- १२ अंक

प्रश्न २ अ) पद्यांश पढ़कर दी गई सूचना के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए :

(६)

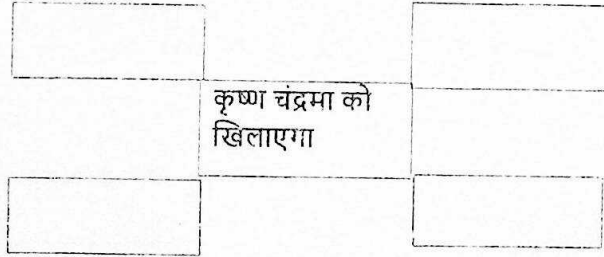
बार बार जसुमति सुत बौधति, आउ चंद तोहि लाल बुलावै ।
मधु मेवा पकवान मिठाई, आपुन खैहै, तोहि खवावै ॥

हाथहि पर तोहिं लीन्हे खेलै, नैकु नहीं धरनी बैठावै ।
हाथ जल-बासन कर लै जु उठावति, याही मैं तू तन धरि आवै ॥

जलपुट आनि धरनि पर राख्यौ, गहि आन्यौ वह चंद दिखावै।
सूरदास प्रभु हँसि मुसक्याने, बार बार दोऊ कर नावै ॥

(१) संजाल पूर्ण कीजिए :

(२)

(२) निम्न शब्दों के लिए पद्यांश में आए समानार्थी शब्द लिखिए :

(२)

- १) बर्तन -
- २) धरती -
- ३) शरीर -
- ४) ईश्वर -

(३) उपर्युक्त पद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लिखिए ?

(२)

आ) त्रिपुरारी द्वारा लिखित 'प्रेरणा' कविता का रसास्वादन कीजिए ?

(६)

विशेष अध्ययन विभाग (नुक्कड़ नाटक) - ६ अंक

प्रश्न 3 निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए :

(६)

पति : आज भी, एक भी मछली नहीं फँसी ।

पत्नी : ऐसा कब तक चलेगा? घर में एक पैसा जो नहीं है। आज भी बच्चों को सिर्फ पानी पिलाकर मुलाना पड़ा।

पति : मैं क्या करूँ ? जब से नदी के किनारे वह प्लांट लगा है, वे प्लांट सारा जहरीला कैमिकल पानी में बहा देते हैं, जिसकी वजह से सारी मछलियाँ मर गईं ।

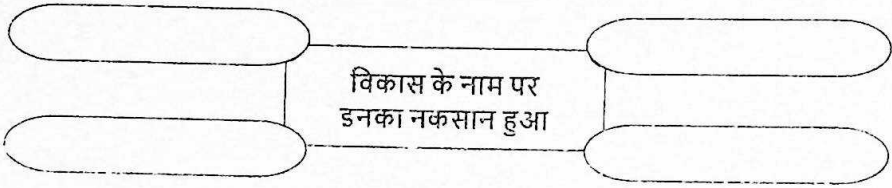
पत्नी : तो आप नदी के दूसरे पार क्यों नहीं चले जाते ?

पति : वहाँ भी यही हाल है। वहाँ भी उद्योगों की वजह से मछलियाँ खत्म हो गई हैं और अगर किसी ने पकड़ लिया। तो अलग मुसीबत। (अपने भाई से) भाई साहब, हम दोनों आपके साथ आपके गाँव चलते हैं। हम जंगल में काम कर लेंगे। कम-से-कम; बच्चों को भूखा तो नहीं सुलाना पड़ेगा।

भाई : कौन से जंगल? कैसे जंगल? हमने विकास के नाम पर सारे जंगल काट दिए, अब वहाँ कुछ नहीं बचा। जिन पेड़ों के सहारे हम रहते थे; ये पेड़ ही नहीं रहे, जिन जानवरों पर हम खाने, कपड़े और दूध के लिए निर्भर थे, वे जानवर नहीं रहे। हमारे खेत जला दिए, नदियाँ गंदी कर दीं। अब वहाँ कुछ नहीं बचा छोटे सिर्फ धुआँ है धुआँ, फेक्ट्रियों के कारखानों से निकलता हुआ धुआँ जिसने पूरे परिसर को प्रदूषित कर रखा है।

१. संजाल पूर्ण कीजिए :

(२)

२. प्रत्यय शब्द गद्यांश से ढूँढ़कर लिखिए :

(२)

१. ३.

२. ४.

३. 'जल ही जीवन है' इस पर प्रकाश डालिए ?

(२)

व्यावहारिक हिंदी विभाग- १० अंक

प्रश्न ४ अ) निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए :

(६)

समाचारपत्रों को प्रिंट मीडिया कहा जाता है। इसमें कागजों पर समाचारों की छपाई होती है। इसमें भी विविध समाचार एजेंसियों से समाचार प्राप्त किए जाते हैं। इसके अलावा पत्र के अपने रिपोर्टर भी शहर में घूमकर समाचार एकत्र करते हैं। उपसंपादक समाचार के लेखन का कार्य करते हैं। वर्तमान में तो सीधे संगणक में ही समाचार टाइप किए जाते हैं। इस कार्य के बाद मुद्रित शोधन का महत्वपूर्ण कार्य होता है।

मुद्रित सामग्री में कहाँ त्रुटियाँ हैं; उन्हें दूर करने के लिए दी गई सामग्री से ही संकेत लगाने होते हैं। जिस स्थान पर जो अंश शुद्ध किया जाना है, उसे हाशिये में लिखा जाता है। पहली आधी पंक्ति की अशुद्धियों के संकेत बाईं ओर तथा दूसरी आधी पंक्ति की अशुद्धियों के संकेत दाईं ओर लगाए जाते हैं। मुद्रित शोधन के कुछ विशेष संकेत होते हैं। इन

संकेतों द्वारा मुद्रित शोधक बताता है कि शुद्धि किस प्रकार की जानी है। इस प्रकार पुस्तक को शुद्ध, समुचित, मानक साहित्यिक भाषाई रूप प्रदान करने का कार्य सही अर्थ में मुद्रित शोधक करता है। अतः मुद्रण कार्य में मुद्रित शोधक का अपना विशिष्ट स्थान है।

(१) उत्तर लिखिए :

(२)

- अ) प्रिंट मीडिया कहते हैं।
 आ) घूमकर समाचार एकत्र करनेवाला।
 इ) वर्तमान में समाचार टाइप किए जाते हैं।
 ई) मुद्रण कार्य में अपना विशिष्ट स्थान रखनेवाला

(२) वचन परिवर्तन कीजिए :

(२)

- अ) त्रुटियाँ - आ) पुस्तक -
 इ) शुद्धि - ई) कागज -

(३) प्रिंट मिडिया और इलेक्ट्रॉनिक मिडिया में फरक स्पष्ट कीजिए ?

(२)

(आ) निम्नलिखित में से किन्हीं चार पारिभाषिक शब्दों के लिए हिंदी शब्द लिखिए ?

(४)

१. Investment ५. Credit Amount
 २. Draft ६. Chancellor
 ३. Amount ७. Pension
 ४. Trade Mark ८. Capital

व्याकरण विभाग- १० अंक

प्रश्न ५. (अ) निम्नलिखित वाक्य शुद्ध करके फिर से लिखिए :

(३)

- अ) मल्लिका ने देखी तो आँखें फटी रह गया।
 आ) इसकी काम आयेगा।
 इ) आदमि यह देखकर डरा गए।

(आ) निम्नलिखित मुहावरों के अर्थ लिखकर उचित वाक्य में प्रयोग कीजिए :

(४)

- अ) झंटे गाड़ना - आ) तितर-बितर होना -
 इ) दूध का दूध, पानी का पानी करना - ई) गागर में सागर भरना -

(इ) निम्नलिखित वाक्यों के काल परिवर्तन कीजिए :

(३)

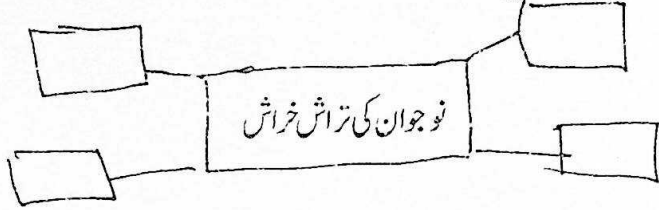
- अ) कछुवा नदी के तट पर पहुंचा ! (सामान्य वर्तमान काल) -
 आ) वह किसी भी तरह अपनी भुक्ति नहीं कर पाता है। (पूर्ण भूतकाल) -
 इ) आप सबको जीत सकते हैं। (सामान्य भविष्यकाल) -

- ہدایات :- (۱) سرگرمی کے مطابق ان کے جواب مکمل جملے میں لکھنا ضروری ہے۔
(۲) خوشخطی اور صفائی کا خیال رکھیں۔

حصہ : ۱۔ نثر

سوال نمبر ۱۔ (الف) درج ذیل تدریسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی گئی سرگرمیاں مکمل کیجیے۔ (۱۰)

(۱) خاکہ مکمل کیجیے۔ (۰۲)

جنورنی کی ایک شام ایک خوش پوش نوجوان ڈیوس روڈ سے گزر کر مال روڈ پر پہنچا اور چیئرنگ کر اس کا رخ کر کے خراماں خراماں پیڑی پر چلنے لگا۔ یہ نوجوان اپنی تراش خراش سے خاصہ فیشن ایبل معلوم ہوتا تھا۔ لمبی لمبی قلمیں چمکتے ہوئے بال باریک باریک مونچھیں، گویا سرے کی سلٹائی سے بنائی گئی ہوں۔ بادامی رنگ کا گرم اور کوٹ پہنے ہوئے جس کے کارج میں شریقی رنگ کے گلاب کا ایک ادھ کھلا پھول اٹکا ہوا سر پر سبز فلیٹ ہیٹ ایک خاص انداز سے ٹیزھی رکھی ہوئی۔ سفید سلک کا گھو بند گلے کے گرد لپٹا ہوا ایک ہاتھ کوٹ کی جیب میں دوسرے میں بیدی ایک چھوٹی چھڑی پکڑے ہوئے جسے کبھی کبھی مزے میں آگے گھمانے لگتا تھا۔ یہ ہفتے کی شام تھی۔ بھرپور جاڑے کا زمانہ سرد اور تند ہوا کسی تیز دھار کی طرح جسم پر آگے لگتی تھی مگر اس نوجوان پر اس کا کچھ اثر معلوم نہیں ہوتا تھا۔ اور لوگ خود کو گرم کرنے کے لیے جو قدم اٹھا رہے تھے مگر اسے اس کی ضرورت نہ تھی جیسے اس کڑکڑاتے جاڑے میں اسے ٹھیلنے میں بڑا مزہ آ رہا ہو۔ اس کی چال ڈھال سے ایسا بانگین پکتا تھا کہ تانگے والے دور ہی سے دیکھ کر سر پٹ گھوڑا دوڑاتے ہوئے اس کی طرف لپکتے مگر وہ چھڑی کے اشارے سے نہیں کر دیتا۔ ایک خالی ٹیکسی بھی اسے دیکھ کر رکی مگر اس نے نو تھینک یو کہہ کر اسے جھی ٹال دیا۔

(۲) درج ذیل جملوں کے لیے کثیر متبادل سے صحیح متبادل تلاش کر کے لکھئے۔ (۰۴)

(۱) جنورنی کی ایک -----

(الف) رات

(ب) صبح

(ج) شام

(د) دوپہر

(۲) اس کی چال ڈھال سے ایسا بانگین پکتا تھا کہ -----

(الف) رکشے والے

(ب) تانگے والے

(ج) ٹلکیسی والے

(د) بس والے

(۳) جس کے کاج میں -----

(الف) سنہرے رنگ کے گلاب

(ب) سرخ رنگ کے گلاب

(ج) پیازی رنگ کے گلاب

(د) شربتی رنگ کے گلاب

(۴) دوسرے میں -----

(الف) ایک چھوٹی بید کی چھڑی

(ب) ایک چھوٹی پلاسٹک کی چھڑی

(ج) ایک چھوٹی لکڑی کی چھڑی

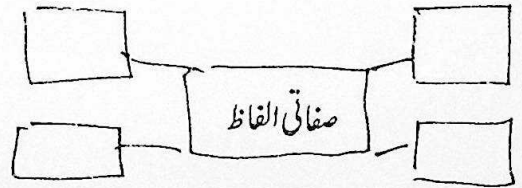
(د) ایک چھوٹی اسٹیل کی چھڑی

(۰۴)

(۳) نوجوان کے بارے میں اپنی ذاتی رائے تحریر کیجئے۔

(ب) درج ذیل غیر درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔ (۱۰)

(۱) وہ صفات جن سے پاک ہو کر آدمی اپنے آپ کو سنوار لیتا ہے۔ ان صفاتی الفاظ سے شبکی خاکے کو مکمل کیجئے۔ (۰۴)

آئینہ ہر غرض سے پاک ہو کر بے لاگ انداز میں اپنا فرض ادا کرتا ہے اور شخص بھی اس کے سامنے اپنا چہرہ پیش کرتا ہے وہ بغیر کسی غرض کے اس کے صحیح نقشہ اس کے سامنے رکھ دیتا ہے۔ نہ وہ کسی سے بغض اور کینہ رکھتا ہے اور نہ کسی سے انتقام لیتا ہے۔ آپ بھی ذاتی اغراض جذبہ انتقام، بغض و کینہ اور ہر طرح کی بدنیتی سے پاک ہو کر بے لاگ احتساب کیجئے اور اس لئے کیجئے کہ آپ کا دوست اپنے

کو سنوار لے جس طرح آئینے کو دیکھ کر آدمی اپنے آپ کو سنوار لیتا ہے۔

آئینے میں اپنی تصویر دیکھ کر نہ کوئی جھنجھلاتا ہے اور نہ غصے سے بے قابو ہو کر آئینہ توڑ دینے کی حماقت کرتا ہے بلکہ فوراً اپنے کو بنانے اور سنوارنے میں لگ جاتا ہے اور دل ہی دل میں آئینے کی قدر و قیمت محسوس کرتے ہوئے زبان بحال سے اس کا شکریہ ادا کرتا ہے اور کہتا ہے واقعی آئینے نے میرے بنانے سنوارنے میں میری بڑی مدد کی اور فطرتی فریضہ انجام دیا اور پھر نہایت احتیاط کے ساتھ دوسرے کے لئے اس کو بحفاظت رکھ دیتا ہے۔ اس طرح جب آپ کا دوست اپنے الفاظ کے آئینے میں آپ کے سامنے آپ کی صحیح تصویر رکھے تو آپ جھنجھلا کر دوست پر جوابی حملہ نہ کریں بلکہ اس کے شکر گزار ہوں کہ اس نے دوستی کا حق ادا کیا اور نہ صرف زبان سے بلکہ دل سے اس کا شکریہ ادا کرتے ہوئے اسی لمحے سے اپنی اصلاح و تربیت کے لئے فکر مند ہو جائیں اور انتہائی فرخ دلی اور احسان مندی کے ساتھ دوست کی قدر و عظمت محسوس کرتے ہوئے اس سے درخواست کریں کہ آئینہ بھی وہ آپ کو اپنے قیمتی مشوروں سے نوازتا رہے۔

(۲) ہدایت کے مطابق ذخیرہ الفاظ کی سرگرمیاں مکمل کیجئے۔ (۰۲)

(۱) اقتباس سے جمع کا لفظ تلاش کر کے لکھئے۔

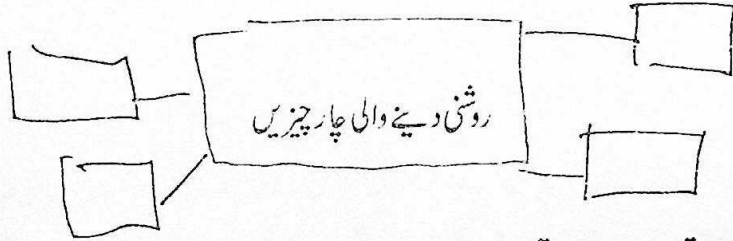
غرض ----- (۲) حماقت کے معنی لکھئے۔ -----

(۳) دوست وہ جو ہماری خامیوں اور غلطیوں کی اصلاح کرے۔ اس بارے میں اپنی ذاتی رائے تحریر کیجئے۔ (۰۳)

حصہ : ۲۔ نظم

سوال نمبر ۲۔ (الف) درج ذیل درسی نظم کے اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔ (۱۰)

(۱) خاکہ مکمل کیجئے۔ (۰۲)

یارب ، خلاق ماہ و ماہی تو ہے
بخشنده تاج و تخت شاہی تو ہے
پرست و بے سوال و بے استحقاق
دیتا ہے جو سب کو یا لہی ، تو ہے
پر دانے کو دھن ، شمع کو لو تیری ہے
عالم میں براک کو تنگ و دوتیری ہے
مصباح و نجوم و آفتاب و مہتاب

پل سو جا۔ اور پھل پھول تجھ پر کبھی خزاں نہ آنے پائے۔ تیری ٹخنہ میں کوئی کھاڑ کبھی نہ پھوٹے کوئی کٹھن گھڑی تجھ پر نہ آوے۔ کوئی
 بیت جو تیرے ماں باپ نے بھگتی تو نہ دیکھے۔ سو جا میرے بچے، سو جا۔

حصہ : ۴۔ قواعد

(۱۰) سوال نمبر ۴۔ درج ذیل سرگرمیاں مکمل کیجیے۔

(۰۲) (الف) درج ذیل محاوروں کو جملوں میں استعمال کیجیے۔

(۱) چہرے کا رنگ اڑنا (۲) دو ہتھ مارنا

(۰۲) (ب) درج ذیل جملوں میں مفرد، مرکب اور مخلوط کی شناخت کیجیے۔

(۱) وہ لڑکا جو پیڑ کے نیچے کھڑا ہے میرا ہم جماعت ہے۔

(۲) رات بھر خوب بارش ہوئی۔

(۰۲) (ج) درج ذیل اشعار میں آنے والی تینیس کا نام لکھئے۔

(۱) یوں نہ باتیں چبا چبا کے کرو

مہرباں، بات ہے، نبات نہیں

(۲) پردے اٹھ جائیں جب جدائی کے

حال اس دم کھلیں خدائی کے

(۰۴) (د) درج ذیل شعر کی تقطیع کیجیے اور بحر کا نام لکھیے۔

غزل اس نے چھیڑی مجھے ساز دینا

ذرا عمر رفتہ کو آواز دینا

(۰۵) حصہ : ۵۔ اطلاقی تحریری سرگرمی

سوال نمبر ۵۔ نظامت کیا ہے؟ اپنی ذاتی رائے لکھئے۔

प्रथम सत्र कृतीपत्रिका

अकारावी - मराठी

वेळ : २ : ०० तास

गुण - ५०

कृतीपत्रीकेसाठी सूचना :

१. आकलन कृती व व्याकरण या मधील आकृत्या किंवा चौकटी पेनाने अथवा पेन्सिलीने काढाव्यात .
२. स्वचता, निटनिटकेपणा व लेखन नियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

भाग १ : गद्य गुण- १२

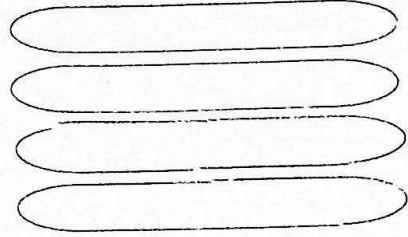
प्रश्न १. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(८)

१. कृती पूर्ण करा :

(२)

पैशानेच जगता येते', हा जीवनाचा उद्देश्य असला, की मानवी व्यवहाराचे होणारे स्वरूप

२. 'पैसा हा साधन आहे, साध्य नव्हे', हे विधान पाठाधारे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा ?

(२)

एकदा पैशानेच जगता येत-पैशासाठीच जगायचं असतं, हाच जगण्याचा उद्देश झाला, की मग शिक्षण पैशासाठीच होतं. सजणं, धजणं, प्रेम, कलानिर्मिती, श्रद्धा, भक्ती, मंदिरं यांचीही दुकानं होतात. मग दुकानातली भाषा खरेदी-विक्रीचीच असते. तिथे 'संवाद' नसतो. असतो तो खरेदी-विक्रीचा व्यवहार.

हीच दुकानाची लागण बाहेरून आत सरकली, बघता बघता घरेही अबोल झाली. वडील-आई यांच्या स्पर्शातून जाणवणारे वात्सल्याचं ऊबदार घर आर्थिक हव्यासाच्या बुलडोझरखाली भुईसपाट झालं न तिथं बांधला गेला नात्याचा एक चकचकीत काचमहाल ! इथे माणूस 'दिसत' होता; पण 'जाणवत' नव्हता. ओठ हलत होते; पण साद पोहोचत नव्हती. ज्या पिढीनं उत्कट नात्यांचे दुथडी भरलेले काठ अनुभवले, ती पिढी काठावरच फेकली गेली. डोळ्यांत खिन्न अश्रू अन् काळजात क्रंदन घेऊन फक्त बघत राहिली. हे काय घडतंय ? माणसं असं का वागताहेत ? शिक्षणाचं असं काय होतंय ? वृत्तपत्रं समाजाला कुठं नेत आहेत ? कोसळत कोसळत अजून सारी पडझड कुठपर्यंत खाली जाणार आहे ? याचा पोखरणारा भुगा घेऊन सत्तर पंचाहत्तरीचो मनं कातर होत राहिली. अर्थात, त्यांना काय वाटतंय, याकडे लक्ष द्यायला दुकानरूप जगाला-पैशानंच सुख खरेदी करायला निधालेल्या घराला वेळच कुठं होता ? तरुण चाकं धावत होती, म्हातारे पाय काठावर थरथरत उभेच होते-पैलतीराची नाव येईल म्हणून...

संवादाचं 'मूल्य' तुडवणाऱ्या या काळात, संवेदनांचे निरोप समारंभ साजरे होऊ लागले. घर, शाळा, मंदिरं ही समाजाची आशास्थानं होती; पण या काळात घर म्हणजे चार घटकांचा निवारा, पुन्हा पोटार्थी आकाशात उडून उडून थकून भागल्यावर टेकायला एक लॉज, एवढंच काय ते घर उरलं. वडील सहा-आठ महिने दौऱ्यावर. घरात आले, की सारखे फोनवर. आई कामावर. घरी आली, की सिरियल बघण्यात मग ! मुलं पळताहेत-या क्लासमधून त्या क्लासमध्ये प्रश्नपत्रिकांचे गळे सोडवत.

३. 'मानवी जीवनात संवादाचे महत्व' या विषयी तुमचे मत स्पष्ट करा ?

प्रश्न १. ब) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

१. लिहा :

अ. उषावहिनी शेवटच्या कार्यक्रमाला का येऊ शकल्या नाही

आ. उषावहिनीच्या जागी शेवटच्या कार्यक्रमाला कोण गेली

२. कारण शोधा व लिहा :

अ. महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट पसरली ; कारण -

निवेदिकेचं शेवटचं वाक्य संपलं आणि उषावहिनींनी रंगमंचावर प्रवेश केला. प्रेक्षकांनी टाळ्या वाजवून त्यांचं स्वागत केलं; पण त्या वेळी महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट पसरली. 'वहिनींचा सल्ला' दरवेळी आवर्जून पाहिला जायचा, त्याचं एक प्रमुख कारण उषावहिनींनी नेसलेली साडी ! वीस वर्षांमधल्या प्रत्येक कार्यक्रमानंतर उषावहिनींच्या साडीवर चर्चा व्हायची आणि अगदी तशीच साडी खरेदी करायला बायकांच्या शोधयात्रा निघायच्या. आजचा शेवटचा कार्यक्रम ! म्हणजे उषावहिनीं नक्कीच अशी साडी नेसतील, की काणी जन्मभर लक्षात ठेवावी ! तर आज उलटाच प्रकार ! उषावहिनी त्याच; पण तरीही त्या त्याच नसाव्यात असा काहीतरी व्यक्तिदाता बदल ! साडी तर अगदीच साधीशी, सर्वसाधारण काटापदराची, मळखाऊ रंगाची सुती ! कोणीतरी कुजबुजली, "शी, ही कसली साडी?"

उषावहिनींनी एक स्मितहास्य केलं आणि थोड्याशा प्रस्ताविकानंतर कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. प्रथम एका तरतरीत आधुनिक स्तीने आपली समस्या सांगितली.

"मी एक नोकरी करणारी स्ती. माझं नाव सुचरिता नवरे. माझी समस्या ही आहे, की घरातली कामं फक्त मला दिसतात, ह्यांना दिसत नाहीत. म्हणजे मी ती केली नाहीत तर ते त्यांना बरोबर दिसतं; पण 'स्वतः करा' असं मी सांगितलं तर ते एकदम आंधळे होतात." असली उषावहिनींनी दिलेला कागद नकली उषावहिनींनी डोळ्यांखालून घातला होता. "... संसाररथाची दोन चाकं म्हणजे नवरा आणि बायको. एक चाकं थोडंसं कुचकामी असेल तर दुसऱ्या चाकाने आपल्यावर जास्त भार घ्यावा..." उषाताईचा सल्ला त्यांनी चुरगाळून टाकला.

३. 'स्तीने स्वतःच्या आत्मसन्मानाला जपले पाहिजे', या विषयी तुमचे विचार लिहा ?

भाग २ : पद्य गुण-१२

प्रश्न २. अ) पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनांनुसार कृती पूर्ण करा :

(१) वाक्य पूर्ण करा :

१) चल सुराबरोबर आपण

२) खेळून रंगपंचमी

(२) कारणे लिहा :

१) कवी झाडांच्या मनात जाऊ इच्छितो, कारण

२) तो फाया कानी ठेवू..कवीने असे म्हंटले, कारण

झाडांच्या मनात जाऊ, पानांचे विचार होऊ

पोपटी स्पंदनासाठी, कोकीळ होऊनी गाऊ...
 बहरात वसंतामधल्या, तो सूर सावळा ऐकत
 जातील फुलेही रंगून, जन्माला अत्तर घालत
 चल सुराबरोबर आपण, तो फाया कानी ठेवू...
 खेळून रंगपंचमी, फुलपाखरे भिजली सारी
 हा थवा असे रंगीत की पताकाच फिरणारी
 हे भिरभिरणारे तोरण दाराला आपून लावू...
 ही कोणाची रे करणी डोळ्यांत झऱ्याचे पाणी
 हे उधाण आनंदाचे की देवाघरची गाणी

(३) निसर्गातील घटक व मानवी जीवन यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा ?

४

प्रश्न २. आ) तुमच्या परिसरातील पावसाळ्यापूर्वीच्या स्थितीचे वर्णन करा ?

(४)

किंवा

'पावसानंतर कोणाकोणाला कसाकसा आनंद होतो ते लिहा ?

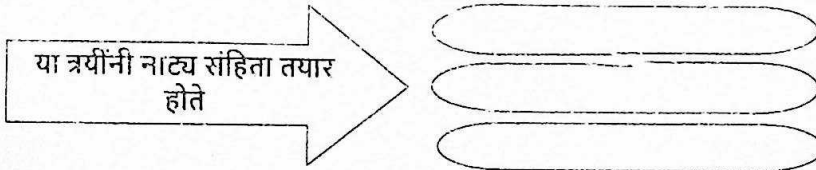
भाग ३ - साहित्य प्रकार- नाटक गुण-७

प्रश्न ३. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे मुन्नेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

१. कृती पूर्ण करा :

(२)

२. उताऱ्याच्या आधारे वाक्य पूर्ण लिहा :

(२)

१) रंगभूमीवर सादर होणारा

२) कशात संघर्षाशिवाय रंगत नाही

३) नाटकातील सर्वात महत्त्वाचा घटक

नाटक हा लेखक, दिग्दर्शक, कलाकार, तंत्रज्ञ यांच्या साहाय्याने रंगभूमीवर सादर होणारा आणि त्याचप्रमाणे नाट्यगृहात समूहाने एकत्रितरीत्या आस्वाद घेता येईल असा कलाप्रकार आहे. नाटक हे जीवनाचे चित्र असते आणि ते कलाकारांच्या माध्यमातून सादर केले जाते. डोळ्यांनी पाहायचे आणि कानांनी ऐकायचे म्हणून ही दृक्श्राव्य कला आहे. नाटक हे सांघिक कार्य आहे.

नाट्यसंहितेचे स्वरूप - नाटकात महत्त्वाची असते ती संहिता! नाट्यसंहिता जितकी परिपूर्ण, दर्जेदार तितकेच नाटकाचे यश खात्रीलायक. शब्द आणि कथानक जितके सशक्त, तितके नाटक उंचीवर जाणार, हे निश्चित! एक कथाबीज घेऊन नाटककार त्याभोवती घटना व पात्र यांची गुंफण करतो. कथानकात नाटककार वैशिष्ट्यपूर्ण रचना करून नाटक रमणदार

करतो. यासाठी कथानक दमदार असावे लागते. समाजातील विविध स्तरांतील लोकांना जिव्हाव्याचे वाटणारे विषय नाटककार मांडतो. सामाजिक स्थितीचे यथार्थ आणि रसपूर्ण दर्शन घडवणे हे नाटकाचे ध्येय असते. अशा स्थितीचे दर्शन घडवताना माणसांच्या मनोव्यापारांची दखल घेणे क्रमप्राप्त ठरते. पात्रांच्या मनोव्यापाराच्या दर्शनासाठी नाटकातील स्वगताचा परिणामकारकपणे वापर केला जातो. त्यामुळे नाटकातील कथानकाला साजेशी पात्ररचना नाटककाराला करावी लागते. नाटकातील पात्रांचे असे शाब्दिक चित्रण करणे, की ज्यामुळे नाटकाचा तोल सांभाळला जाईल, ही जबाबदारीही नाटककाराला पार पाडावी लागते. कथानकातील आशयात संघर्षाशिवाय रंगत येत नाही. परस्परविरोधी स्वभावांतून, कृतींतून, भाव-भावनांच्या तणावातून संघर्ष निर्माण होऊ शकतो. भूमिकांच्या परस्पर नात्यातील संघर्ष, भूमिका व परिस्थिती यांतील संघर्ष यांमुळे नाटक परिणामकारकपणे वठते.

नाटकातील सर्वात महत्त्वाचा घटक म्हणजे संवाद ! खटकेबाज, चुरचुरीत, नर्मविनोदी संवाद नाटकाची रंगत वाढवतात. नाट्यविषयाला साजेसे संवाद नाट्यकृतीतील आशय योग्य पद्धतीने प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचवतात. संवादफेकीमुळे नाटकाचा बाज प्रेक्षकांना कळतो. संवाद, रंगसूचना व स्वगत या त्रयीनी नाट्यसंहिता तयार होते.

(3) 'नाटक हा साहित्य प्रकार इतर साहित्य प्रकारांपेक्षा वेगळा आहे'. हे विधान स्पष्ट करा ?

(3)

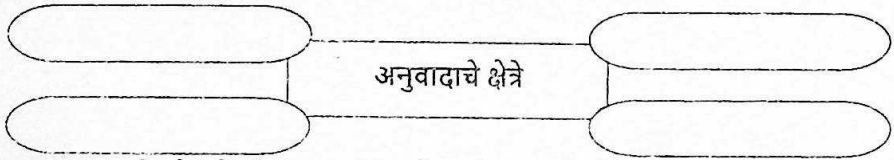
भाग ४- उपयोजित मराठी गुण -९

प्रश्न 4. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(4)

१) कृती पूर्ण करा :

(2)

'अनुवाद' या शब्दाची फोड केली तर 'अनु' म्हणजे 'मागाहून'. 'वाद' हे 'वद' या धातूचे रूप आहे. अर्थात 'मागाहून सांगितलेले' असा अनुवाद या शब्दाचा अर्थ होतो. ज्येष्ठ भाषा अभ्यासक प्र. ना. परांजपे यांच्या मते, 'अनुवाद म्हणजे मौखिक किंवा लिखित भाषेच्या माध्यमातून एकदा व्यक्त झालेल्या आशयाची, त्याच भाषेच्या किंवा दुसऱ्या एखाद्या भाषेच्या माध्यमातून पुन्हा केलेली मौखिक किंवा लिखित अभिव्यक्ती होय.' अनुवाद ही जशी दोन भाषांमधील आंतरक्रिया असते तशीच ती दोन संस्कृतींमधीलही आंतरक्रिया असते. त्या भाषापैकी ज्या भाषेतल्या मजकुराचा अनुवाद करायचा त्या भाषेला मूळ भाषा अथवा स्रोत भाषा (Source Language) असे म्हणतात, तर ज्या भाषेत अनुवाद करायचा तिला लक्ष्य भाषा (Target Language) असे म्हणतात. प्रत्येक भाषेला एक परंपरा असते आणि त्या भाषेतील साहित्यात ज्ञानभांडाराचे संचित होते. त्यामुळे अनुवाद करणे म्हणजे एखादया साहित्यकृतीचे शब्दशः भाषांतर करणे-नव्हे, तर मूळ साहित्यकृतीमधील सांस्कृतिक, सामाजिक वातावरण, विचार आणि भावभावना दुसऱ्या भाषेतील वाचकांपर्यंत संक्रमित करणे होय. अनुवादाचे क्षेत्र पूर्वी प्रामुख्याने साहित्यापुरते मर्यादित होते. त्याच्या जोडीला विज्ञान-तंत्रज्ञान आणि उद्योगविषयक साहित्याचे गरजेनुसार अनुवाद होत होते. आता अनुवादाचे क्षेत्र विस्तारत आहे. रेडिओ, दूरचित्रवाणी, चित्रपट या माध्यमांत अनुवादाच्या मोठ्या संधी उपलब्ध होत आहेत. अनेक आंतरराष्ट्रीय दूरचित्रवाणी वाहिन्या विविध प्रादेशिक भाषांमध्ये प्रसारण करू पाहत आहेत. त्यांना चांगले अनुवादक हवे असतात. बहुराष्ट्रीय कंपन्या व्यापाराच्या निमित्ताने जगभर पोहोचत आहेत. प्रसार आणि जाहिरात कार्यासाठी त्यांना स्थानिक भाषांमधील अनुवादाची गरज भासत आहे. शिक्षणक्षेत्राचा विस्तार होत आहे. जगभरात होत असलेला ज्ञानाचा विस्फोट शिक्षणाच्या माध्यम भाषांमधून पोहोचवण्यासाठी तज्ज्ञ अनुवादकांची गरज आहे. त्यामुळे अनुवादाच्या क्षेत्रांमध्ये व्यवसायाच्या अनेकानेक संधी उपलब्ध होत आहेत.

२) अनुवाद म्हणजे काय ते सांगून अनुवादाची दोन क्षेत्रे सांगा ?

(2)

आ) खालील मुद्यांच्या आधारे कोणतीही एक कृती सोडवा .

(५)

१) 'सूत्रसंचालक होण्यासाठी पूर्वतयारी' पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

मुद्दे : वाचन - श्रवण आणि निरीक्षण - आवाजाची जोपासना - ध्वनिवर्धकाच्या वापराचा सराव - चिंतन आणि निवेदनाचा सराव .

२) प्रत्यक्ष सूत्रसंचालन करताना काय करावे व काय टाळावे हे मुद्देसूद लिहा .

भाग ५- व्याकरण गुण - १०

प्रश्न ५. अ) सूचनांनुसार कृती करा :

(५)

(१) मूळ शब्दशक्ती आहेत.

(अ) एक (आ) चार (इ) तीन

(२) 'निवडणुका आल्या, की कावळ्यांची कावकाव सुरू होते.' या वाक्यातील शब्दशक्ती लिहा.

(अ) अभिधा (आ) लक्षणा (इ) व्यंजना

(३) 'आपल्याभोवती वावरणाऱ्या कोल्हांपासून दूरच राहावे.' या वाक्यातील 'कोल्हा' या शब्दातून व्यक्त होणारा लक्ष्यार्थ....

(अ) जंगलातील धूर्त प्राणी (आ) मळ्यातील मका खाणारा (इ) धूर्त माणसे

(४) 'घरावरून मिरवणूक गेली.' या वाक्यातील शब्दशक्ती लिहा.

(अ) अभिधा (आ) लक्षणा (इ) व्यंजना

(६) 'मी एक लांडगा पाहिला.' या वाक्यातील शब्दशक्ती लिहा.

(अ) व्यंजना (आ) अभिधा (इ) लक्षणा

आ) कंसातील क्रियापदाचे योग्य रूप वापरा :

(३)

१. काल झालेल्या निबंध स्पर्धेत मी उत्तम निबंध(लिहिणे)

२. वकिलाने आरोपीला आपली बाजू मांडू(देणे)

३. हसणे हा मनुष्य स्वभाव(असणे)

इ) अक्षर फरकाने अर्थ बदल :

(२)

क्र.	शब्द	अर्थ	वाक्यांत उपयोग
१	पत पथ		
२	सन सण		

प्रथम सत्र कृतीपत्रिका

अकारावी - मराठी

वेळ : २ : ०० तास

गुण - ५०

कृतीपत्रीकेसाठी सूचना :

१. आकलन कृती व व्याकरण या मधील आकृत्या किंवा चौकटी पेनाने अथवा पेन्सिलीने काढाव्यात .
२. स्वचता, निटनिटकेपणा व लेखन नियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

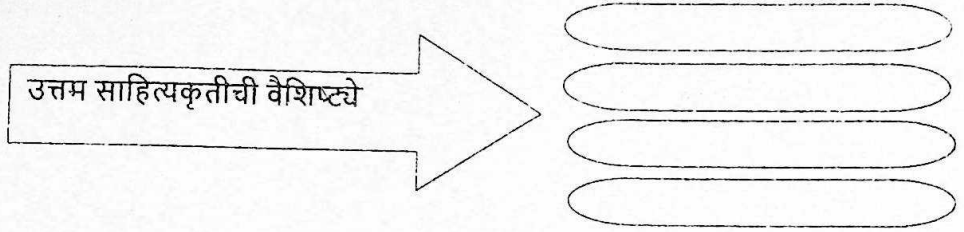
भाग १ : गद्य गुण- १२

प्रश्न १. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

१. कृती पूर्ण करा :

(८)

(२)

२. पुस्तकांविषयीचा लेखकाचा दृष्टीकोन तुमच्या शब्दांत लिहा ?

(२)

एक गोष्ट मात्र खरी, की उत्तम साहित्यकृती आपल्याला जन्मभर भावनिक सोबत करतात. मनाला धीर देतात. जीर्ण होत चाललेल्या जीवनशक्तीला चैतन्यानं व्हाऊ घालतात. मनातल्या अंधाराला उजेडाची स्वप्न दाखवतात. काही दिवसांपूर्वी ऐंशी वर्षांचे एक साहित्यप्रेमी सद्गृहस्थ भेटले. मी त्यांना सहज विचारलं, "सध्या कशाचं वाचन चाललं आहे?" ते म्हणाले, "गेले दोन दिवस, 'मेघदूत' वाचत होतो. नुकतंच ते संपवलं. आता टॉलस्टॉयची 'अॅना कॅरेनिना' ही कादंबरी हाती घेतली आहे." मी काहीशा आश्चर्यानं त्यांना म्हणालो, "या वयात मेघदूताची रुची कशी काय वाटते?" ते थोडेसे रागावून म्हणाले, "रशिकतेचा आणि वयाचा संबंध जोडणं हेच अरसिकपणाचं आहे. कलात्मक आनंद देणारं श्रेष्ठ साहित्य मला म्हातारा होऊ देत नाही. गांधीजींची आत्मकथा, व्हिक्टर ह्यूगोची आणि मुन्शी प्रेमचंदाची कादंबरी, रवींद्रांची 'गीतांजली', शेक्सपिअरची नाटकं, तुकारामांचे अभंग असं विविध प्रकारचं आणि अनेक रंगाढंगं पण रसमय साहित्य वाचण्याचा मी जन्मभर शौक केला. नवं पुस्तक दिसलं, की ते केव्हा हस्तगत होईल अशी बेचैनी आजही मला वाटते. या पुस्तकांनी तर मला जिवंत ठेवलं आहे. शेक्सपिअरची सर्व नाटकं माझ्या संग्रहात आहेत याचा मला अभिमान वाटतो. अहो, सुंदर सुंदर पुस्तकांवरून नुसता हात फिरवणंसुद्धा केवढं सुखाचं आहे !

३. उत्तम साहित्यकृती आपल्याला जन्मभर भावनिक सोबत करतात', हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा ?

४

प्रश्न १. आ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

१. लिहा :

अ. निलंजना बॅनर्जी अश्या आहेत

१

आ. निलंजना बॅनर्जीची समस्या

२. कारण शोधा व लिहा :

१

अ. निलंजनाबाई रागावण्याऐवजी हसायलाच लागल्या ; कारण -
आ. स्टेजवरच्या वहिनीचे डोळे बारीक झाले ; कारण-

स्टेजवर आता एक मध्यमवयीन साधीसुधी स्त्री उठून बोलायला लागली, "मी निलंजना बॅनर्जी. गृहिणी आहे. पण स्वतःला कमी समजणारी, मान खाली घालणारी, घरातल्या पैशांवर आपलाही हक्क आहे असं न वाटणारी, सर्वसाधारण गृहिणी नाही. आमच्या घरात गृहिणीला मानाचं स्थान आहे. माझ्या कामाचं महत्त्व घरच्यांना पटवून देण्यात मी दृशस्वी झाले आहे. गृहिणी म्हणून घरकामाची शंभर टक्के जबाबदारी मी उचलते, तरीही हल्लीच्या काळात बराचसा फावला वेळ मिळतो. ह्या वेळामध्ये मी एका सेवाभावी स्त्री संस्थेत काम करायला जाते. विनावेतन काम, केवळ माझ्या स्वतःच्या समाधानासाठी. माझं पती आणि मुलं माझ्या ह्या कामाचाही आदर करतात. तर वहिनी, माझ्या कुटुंबीयांच्या संदर्भात माझी कुठलीच समस्या नाही. माझी समस्या आहे ती पावसाविषयी."

स्टेजवरच्या वहिनीचे डोळे बारीक झाले. त्या पटकन म्हणाल्या, "निलंजनाबाई, आपला काहीतरी गैरसमज झालेला दिसतो. माझी ताडपत्रीची एजन्सी नाही. माझा आणि वॉटरप्रूफिंगचा काही संबंध नाही. मी माणसाना दुःखप्रूफ किंवा दुःखमुक्त होण्यासाठी मदत करते."

निलंजनाबाई रागावण्याऐवजी हसायलाच लागल्या, "अहो वहिनी, माझ्या पावसासाठी तुम्हीच रेनकोट पुरवू शकाल, अशी माझी खात्री आहे. कारण माझ्याकडे पाऊस पडतो तो पाहण्यांचा!"

३. 'पाहण्यांचा पाऊस' या संबंधी कथेत आलेला विनोद तुम्हाला आवडला का, ते सकारण लिहा. २

भाग २ : पद्य गुण-१२

प्रश्न 2. अ) पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनांनुसार कृती पूर्ण करा :

(८)

(१) चौकटी पूर्ण करा :

(२)

१) कडाडत्या उन्हाला दिलेली उपमा

२) कवयित्रीच्या मैत्रिणीला सांगावा पोहोचवणारी

(२) कारणे लिहा :

(२)

१) बैलाचे मालक बेचैन झाले आहेत. कारण

२) बाळाचे तोंडे कोमेजली, कारण

पीठ कांडते राक्षसी

तसें कडाडतें ऊन :

प्राणसई घनावळ

कुठे राहिली गुंतून ?

दिला पाखरांच्या हातीं

माझा सांगावा धाडून :

ये ग ये ग घनावळी

मैत्रपणा आठवून...

पडवळा-भोपळ्यांचीं

आळीं ठेविलीं भाजून,

हुडा मोडून घरांत

शोणी ठेविल्या रचून,
बैल झाले ठाणबंदी,
झाले मालक बेचैन,
तोंडे कोमेलीं बाळांचीं
झळा उन्हाच्या लागून,

विहिरीच्या तळीं खोल
दिसूं लागलें ग भिंग,
मन लागेना घरांत :
कधी येशील तू सांग ?

(३) पावसानंतर कोणाकोणाला कसाकसा आनंद होतो ते तुमच्या शब्दात लिहा ?

(४)

प्रश्न २. आ) 'शब्द म्हणजेच कवीचे सामर्थ्य' हे विधान स्पष्ट करा ?

(४)

किंवा

'झाडांच्या मनात जाऊ' या कवितेतील कवींचे विचार स्पष्ट करा ?

भाग ३ - साहित्य प्रकार- नाटक गुण-७

प्रश्न ३. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

(१) कृष्णराव हेरंबकर यांच्या मुंबईपर्यंतच्या प्रवासाचा ओघतक्ता तयार करा.

(२)

कृष्णराव अंबुर्डी गावाहून निघाले.

.....

.....

.....

पुण्याहून कर्जतपर्यंत आले.

.....

(२) उताऱ्याच्या आधारे कृती लिहा :

(२)

१) सरकार तर्फे यांचे सत्कार होणार होते

२) हे देऊन कृष्णरावांचा सत्कार केला

मोर्निङ्का : (घाईघाईत येऊन उभी राहते.) रसिक हो, जुन्या बालगोविंद नाटक मंडळीतले ज्येष्ठ नट कृष्णराव हेरंबकर यांचा सरकारतर्फे उद्या मानपत्र देऊन सत्कार होणार आहे, पण त्यापूर्वी होणाऱ्या आजच्या या घरगुती समारंभाला येण्याची विनंती आम्ही त्यांना केली आणि आमच्या विनंतीला मान देऊन अंबुर्डी गावाहून आपल्या पत्नीसह आजच इथे यायची तसदी त्यांनी घेतली त्यांचा आपण शाल आणि श्रीफळ देऊन सत्कार करूया आणि त्यांच्याशी थोडी बातचीत करूया. (कृष्णराव येतात सोबत वाघमारे. संजय फोटो काढण्यासाठी येतो. कृष्णराव फोटोच्या फ्लॅशलाइटने दचकतात. तो निघून जातो. वाघमारे

आ) खालील मुद्यांच्या आधारे कोणतीही एक कृती सोडवा .

(५)

१) 'सूत्रसंचालक होण्यासाठी पूर्वतयारी' पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

मुद्दे : वाचन - श्रवण आणि निरीक्षण - आवाजाची जोपासना - ध्वनिवर्धकाच्या वापराचा सराव - चिंतन आणि निवेदनाचा सराव .

२) प्रत्यक्ष सूत्रसंचालन करताना काय करावे व काय टाळावे हे मुद्देसूद लिहा .

भाग ५- व्याकरण गुण - १०

प्रश्न ५. अ) शब्दलेखनातील सूक्ष्म बदल :

(२)

क्र.	शब्द	अर्थ	वाक्यांत उपयोग
१	सुत		
२	सूत दिन		
	दीन		

आ) कंसातील क्रियापदाचे योग्य रूप वापरा :

(५)

१. काल बाळूने बागेतील आंबे शेजाऱ्यांना (देणे)
२. मी या वर्षी काश्मीर सहलीला(जाणे)
३. हसणे हा मनुष्य स्वभाव(असणे)
४. उद्या मी ही मालिका पुन्हा(बघणे)
५. विद्यार्थी सतत अभ्यास करत(असणे)

इ) शब्दशक्तीनुसार शब्द व वाक्य लिहा :

(३)

क्र.	शब्दशक्ती	शब्द	वाक्य
१	अभिधा		
२	लक्षणा		
३	व्यंजना		

*****समाप्त*****